

Keskusteluaiheita Discussion papers

Heikki Hämäläinen

KANSANTALouden KEHITYS-
NÄKYMÄT

No 50

27.11.1979

This series consists of papers with limited circulation, intended to stimulate discussion. The papers must not be referred or quoted without the authors' permission.

Heikki Hämäläinen

27.11.1979

KANSANTALouden KEHITYSNÄKYMÄT*

Harvoin tulevaisuus osoittautuu täsmälleen sellaiseksi, joksi olemme sen kuvitelleet. Tulevaisuuden suhteen olemme erityisen epävarmoja. Mitä etäämmälle katsomme sitä epävarmempaa on tietämyksemme. Menneisyydelle emme voi mitään. Tulevaisuus on avoin. Pyrimme muuttamaan tulevaisuuden sellaiseksi kun haluamme.

Seuraavassa tarkastellaan Suomen kansantalouden kehitysmahdollisuuksia neljännesvuosisadaksi eteenpäin. Tukena ovat maailmantalouden kehitystä koskevat ennusteet, joista OECD:n Inter-futures raportti on tuorein. Suomen osalta tulevaisuudentutkimuksen anti on toistaiseksi laiha. Meillä on kuitenkin käytettävissä hyvinkin yksityiskohtainen numeerinen kuvaus, jonka Taloudellinen Suunnittelukeskus julkaisi vuonna 1977 nimellä "Suomi 1990 kansantalouden kehitysmahdollisuudet".

Taloudellista toimintaa voidaan tarkastella lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Lyhyt aikaväli merkitsee kokonaistaloudellisen tapahtumisen sellaista aikajännettä, jolloin työllisyys toimii sopeuttajana. Keskipitkällä aikavälillä rakennekehityksen vinoutumat sopeutuvat kiinteän pääomanmuodostuksen välityksellä. Pitkällä aikavälillä talouskehityksen sopeuttajana toimii päätöksentekotavat. Pitkän

* Perustuu Keskusmetsälautakunta Tapion seminaarissa Yhteiskunnan muutos ja metsätalous pidettyyn alustukseen 27.11.1979.

aikavälin pulmiin ei siis löydy ratkaisua muuten kuin päätöksentekoa muuttamalla. Tämä raja on käytännön pulmien yhteydessä ehkä vaikea suorittaa, mutta olen valinnut sen korostaakseni pitkän aikavälin näkökulman eroa lyhyen ja keskipitkän aikavälin rutiininomaisemmasta luonteesta. Lyhyen aikavälin suhdanne-ennusteisiin ja keskipitkän aikavälin taloudellisiin kehitysarvioihin olemme jo viime vuosikymmenien mittaan Suomessakin tottuneet. Pitkällä aikavälillä joudumme poikkeuksetta kohtaamaan uutta, ennen koettelematonta. Siksi pitkän aikavälin tarkastelu ei enää ole samassa merkityksessä ennakointia kuin lyhyemmällä aikavälillä.

Kun tulevaisuudentutkimuksen kohteena ovat sellaiset asiat, jotka liittyvät päätöksentekotapojen muutoksiin, lankeavat nämä luonnostaan perinteisen taloudellisen tiedon rajoille. Pitkällä aikavälillä meitä ei enää kiinnosta asioiden yksityiskohtainen kehitys. Sen sijaan rajaamme mielenkiintomme varsin yleisiin asioihin, joiden nojalla voimme muodostaa jonkinlaisen kuvan tulevaisuutemme toimintaympäristöstä.

Tulevaisuudentutkimuksen lähtökohtina voimme pitää seuraavia hyvin yleisiä huomautuksia. Yhteiskunta on edelleen tulevaisuudessa dynaaminen. Perusrakenteet muuttuvat jatkuvasti ja uusia rakenteita muodostuu alinomaan. Yhteiskunnallisen muutoksen ja taloudellisen tapahtumisen perusrakenteet voidaan ainakin periaatteessa havainnoida.

Yhteiskunnan ja talouselämän muutoksen suuntaa ja nopeutta voidaan ainakin periaatteessa säädellä. Ihmisillä on nyt tehtävillä päätöksillä mahdollisuus ainakin tietyissä rajoissa muuttaa tulevaisuutta.

Joka varmasti tietää - ei varmasti tiedä -

Kansainvälinen kehitys

Maaillantalouden kehitystä pitkällä aikavälillä hahmottava, tuore kartoitus on OECD:n toimesta julkaistu INTERFUTURES-raportti. Seuraavassa nojataan sen keskeisiin kehityspiirteisiin.

Lähtökohtana taloudellisen kehityksen kartoittamiselle ovat raaka-ainearviot. INTERFUTURES-raportissa päädytään siihen, että raaka-ainevarat eivät aseta talouskasvulle estettä seuraavan neljännesvuosisadan aikana. Tietoisuus taloudellisten voimavarojen rajallisuudesta kyllä lisääntyy. Elämmekin kuluvan vuosisadan lopun eräänlaista siirtymäkautta, jonka aikana ihmiskunta valmistautuu mittaviin muutoksiin energian, raaka-aineiden ja ympäristön suhteen. Asian voi näin mahtipontisesti ilmaista, vaikka jatkuvasti elämme tuota samaa aikaa.

Useille pitkän aikavälin kehitysarvioille on yhteistä niiden kaksijakoisuus. Yhden, todennäköisimmän kehitysvaihtoehdon sijasta esitetään toivoa herättävä vaihtoehto ja synkän tule-

vaisuuden povaava vaihtoehto. Näin INTERFUTURESIN. Oheiseen taulukkoon 1 on merkitty optimistisen kuvauksen mukainen vaihtoehto (A). Taulukkoon 2 on merkitty pessimistisen vaihtoehdon (B2) mukainen kuvaus.

Taulukko 1. Growth rate of population of working age, productivity and GDP in some OECD countries (Scenario A).

	Growth rate of population of working age		Average growth rate of productivity 1975/2000 (1)	Rate of structural unemployment (2)	Annual growth rate of GDP		
	1975/90	1990/2000			1975/90	1990/2000	1975/2000
Germany	0.3	-0.8	4.1	1.3	4.9	1.8	3.7
Australia	1.6	1.6	3.1	2.0	4.5	3.0	3.8
Belgium	0.4	0.0	3.9	3.5	4.8	3.6	4.3
Canada	1.4	1.0	2.3	5.2	4.0	3.3	3.7
France	0.7	0.0	4.1	2.1	5.4	3.5	4.6
Italy	0.6	0.0	5.5	2.5	7.1	4.0	5.9
Japan	0.9	0.2	6.2	0.9	7.6	5.8	6.9
New Zealand	1.4	1.0	3.0	2.0	4.0	1.5	3.0
Netherlands	0.3	0.0	4.1	1.3	5.1	2.5	4.1
United Kingdom	0.3	0.0	3.3	1.6	3.9	3.5	3.7
Sweden	0.1	0.0	3.2	1.0	3.5	3.1	3.4
USA	0.9	0.6	2.2(3)	4.9	3.6	2.6	3.2
Total					4.9	3.4	4.3

(1) These rates are for productivity per worker per year. They assume both a catch-up to past trends and convergence of the various countries' productivity growth rates on the United States long-term rate, assumed exogenously as 1.84% per year (figure quoted by the Council of Economic Advisers) (see Part V of the report).

(2) INTERFUTURES estimates

(3) This figure exceeds 1.84% because of the catch-up to the pre-recession trend level of productivity.

It is interesting at this point to make a comparison with a speculative medium term scenario for high growth put forward in 1978 by a group of experts from OECD countries, even though after further analysis it was rejected as too optimistic. For the seven main OECD countries that scenario gives a collective growth rate of 4.7% between 1978 and 1985 (Germany 4.5%, France 5.7%, Italy 5.7%, United Kingdom 3.5%, Canada 5.4%, Japan 6.5%, United States 3.9%). This represents a growth rate of 4.6% between 1975 and 1985 (close to the 4.9% for 1975-1990 in Scenario A). The scenario assumes a return to full employment in 1985 when the unemployment rates for the main countries would be as follows: Canada 4.7%, France 2.5%, Germany 2.5%, Italy 3%, Japan 1.75%, United Kingdom 2.5%, USA 4.5%. As to productivity growth rates over the same period, they

Kovq /
09

Taulukko 2. Growth rates for a sample of OECD countries
(Scenario B2)

	1975/1990	1990/2000	1975/2000
Germany	3.0	2.1	2.6
Australia	3.5	3.0	3.3
Belgium	3.2	3.1	3.1
Canada	3.1	2.6	2.9
France	3.8	3.3	3.6
Italy	4.7	3.9	4.4
Japan	6.4	5.3	6.0
New Zealand	2.8	2.7	2.7
Netherlands	4.0	2.5	3.4
United Kingdom	2.8	2.6	2.7
Sweden	2.5	2.5	2.5
USA	2.6	2.2	2.4
Total	3.6	3.1	3.4

Scenario B2 is comparable with two medium-term outlines drawn up by a group of experts from OECD countries. One of them postulates growth of about 3.0% for the OECD area from 1978 to 1985 and reaches the conclusion that in those circumstances public authorities could hardly fail to transform their policies and economic transactors to modify their behaviour deeply. The other proposes an "adjusted" growth path of around 4.5% per year from 1978 to 1985.

Suomen kansantalouden kehitysmahdollisuuksien arviointi pitkällä aikavälillä lähtee liikkeelle keskeisten kauppakumppanimaiden taloudellisesta kehitysarvioista. Kuten taulukoista havaitsemme niin ainakin läntiset teollisuusmaat luottavat kasvuhakuisen talouskehityksen jatkuvan vuoteen 2000 saakka. Kasvu on hieman voimakkaampaa ennusteajanjakson alkupuolella kuin vuosisadan vaihdetta lähestyttäessä. Tuollaiseen kehitykseen löytyy ponnin tieteen ja teknologian kasvusta tulevaisuudessa. Teknologian kehitys johtaa teollisuuden sopeutumista niin raaka-ainevarojen, erityisesti energian rajallisuuteen kuin muihinkin tulevaisuudenpulmiin. Teollisuus puolestaan on kasvuhakuisen kehityksen vetäjä. Teollisuus tuottaa valtaosan vientituotteista

OECD

pa/w
vamp

ja vienti puolestaan on ainoa laajenevan kansantalouden rahoituksen lähde. Koska tällä tavalla ajatellaan kaikissa läntisissä teollisuusmaissa, on seurauksena kansainvälisen kilpailun kiristyminen tulevaisuudessa. Tästä voidaan johtaa kaksi maailmantalouden tulevaisuudenpulmaa: kansainvälinen kilpailukyky ja kansainvälistyminen. Kummankin pulman lievittäminen edellyttää kansallista sopeutumista.

Kotimainen kehitys

Suomen kokonaistalouden kehitys aikavälinä 1975-2000

Huoltotase

	%/v.
kokonais- tuotanto	3.5
tuonti	3.5 - 4
vienti	5
investoinnit	2.5 - 3
kulutus- menot	1.5 - 2

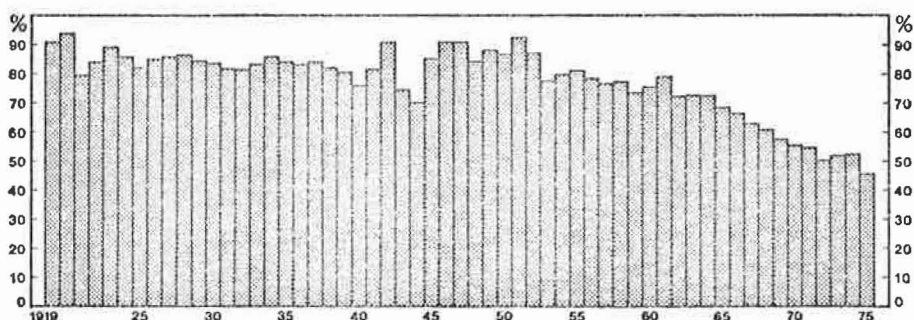
Kokonaistaloudellinen kehitysarvio voidaan hahmottaa oheisen huoltotaseen välityksellä. Kansainvälisen kehityksen nojalla voidaan myös meillä lähteä liikkeelle kasvuhakuisesta kehitysurasta. Kasvun jatkuvuuden kannalta olennaista on vientitulojen lisääntyminen. Vientitulojen lisääminen ei ole mahdollista ilman teollisuuden laajentumista. Teollisuuden on laajentumisen ohella säilytettävä kansainvälinen kilpailukyky riittävänä. Teollisuus kykenee laajentamaan ja vahvistamaan vain

investoimalla rakennuksiin, koneisiin ja laitteisiin ja kuljetusvälineisiin. Keskimääräinen 2.5 %:n vuosittainen investointien lisääminen tuskin riittää siihen, että teollisuus varustettaisiin kysynnän muutoksiin tehokkaasti sopeutuvalla kapasiteetilla. Hienoinen vientiylijäämä takaisi kotimaisen rahoituksen riittävyyden investoinneille. Jos investointeja halutaan tuota suuremmiksi on kokonaistuotannon kasvuarvioita kohotettava ja sen edellytyksenä taas on viennin lisääminen. Kulutusmenot kasvaisivat keskimääräistä 1.5 - 2 %:n vuosivauhtia. Toivottavaa on, että tuollainen aineellisen hyvinvoinnin lisääntyminen tyydyttää aktiiviväestöä. Työvoiman suhteen olemme viime vuosikymmeninä tottuneet varsin voimakkaisiin kokonaistaloudellisiin heilahteluihin. 1960-luvun lopulla muuttoaalto Ruotsiin toi työvoimapulan peikon, joka sitten 1970-luvun puolivälissä muutti muotonsa ennätysellisen suurina pysyviksi työttömyysluvuiksi. Tuonnin määrän arvioidaan kasvavan vientiä hitaammin. Tämä merkitsee vaihtosuhteen epäsuotuisaa kehitystä. Erityisesti raakaöljyn ja öljyntuotteiden sekä muiden raaka-aineiden hintakehitys aiheuttaa suuren osan tuosta tuonnin suhteellisesti vientihintoja suuremmasta noususta. Vienti koostuu ennusteaikavälillä valtaosaltaan aikaisempaa pidemmälle jalostetuista tuotteista, joiden hinnat seuraavat maailmanmarkkinahintoja. Nämä tuotteet eivät ole raaka-aineiden tapaan niukkoja.

Hahmotellussa kuvauksessa on oletettu metsäteollisuuden edelleen säilyttävän vientiteollisuuden keskeisen osan. Kuviosta 1

nähdään miten metsäsektorin (metsätalouden ja metsäteollisuuden) tuotteiden osuus kokonaisviennistä on kehittynyt itsenäisyyden aikana. Metsäteollisuudella ja siihen liittyvillä elin-

Kuvio 1. Metsäsektorin osuus kokonaisviennistä vuosina 1919-1975

keinotoiminnoilla on niin syvä ja laaja merkitys kansantalou-
dessamme, että se edelleen muodostaa tämän vuosisadan talous-
kasvun perustan. Tämä ei suinkaan merkitse sitä, että vielä
liki vuotta 2000 metsäsektorin vientituotteet olisivat samo-
ja kuin nykyisin. Suuri muutos on otettu myös Jaakko Pöyry
Oy:n tekemän kilpailukykytutkimuksen päätteeksi. Tähän muu-
tokseen tarjotaan lähes ainoana lääkkeenä tutkimus- ja kehiti-
telytyön voimistamista. Sen tuloksina uskotaan saavutettavan
riittävä sekä kysynnän muutoksiin sopeutuva tuotevalikoima
että vastaavanlainen tuotantotapa.

Metsäteollisuus on ollut suhdanneherkkä ala, kuten taulukosta 3
voidaan havaita. "Suomen paperi- ja massateollisuuden tuotannon
ja viennin rakenne vuosina 1955-1975 sekä kehitysarvio vuoteen
1985" on Tom Walldenin tekemä tutkimus, joka on julkaistu Elin-
keinoelämän Tutkimuslaitoksessa Sarja C 15 tänä vuonna. Tuossa
tutkimuksessa selvitetään kemiallisen metsäteollisuuden merki-
tystä Suomen kansantaloudessa.

Taulukko 3. Tuotannon volyyymi-indeksin vuosittaisten prosentti-
muutosten keskihajonnat eräillä toimialoilla sekä
bruttokansantuotteen ja toimialojen tuotannon vaih-
teluiden väliset korrelaatiot Suomessa vuosina 1949-
1975

toimiala	keskihajonta	korrelaatiokerroin
bruttokansantuote	2.7	
tehdasteollisuus	4.9	.90
paperiteollisuus	8.4	.62
puuteollisuus	10.4	.55
metalliteollisuus	10.0	.84
koneteollisuus	8.6	.66

Viennin lisääminen muiden teollisuuden toimialojen välityksellä on huomattavasti vaikeampaa ja riskialttiimpaa. Metalliteollisuus toimii jo nykyisin osittain säännöllisen K-takuujärjestelmän puitteissa. Tekstiiliteollisuus kohtaa muutaman vuoden päästä tullimuurittoman kilpailun EEC-vapaakauppasopimuksemme mukaisesti. Kemian teollisuus on viime vuosina laajentunut muutenkin kuin öljynjalostuksen suhteen. Kemian teollisuus on keskeisellä sijalla, jos metsää, uusiutuvaa raaka-ainevaraamme tulevaisuudessa pyritään hyödyntämään aikaisemmasta poikkeavalla tavalla etsittäessä tulevaisuuden energian- ja raaka-ainepulmaan koti- maista ratkaisua. Tieteen ja teknologian kehityksen uskotaan myös vaikuttavan suotuisasti muiden teollisuuden toimialojen kehitykseen tulevina vuosikymmeninä. Näin turvattaisiin maantieteellisestä sijainnistamme johtuvien erikoistuotteiden tuotanto ja samalla kohentuisi talouskasvulle välttämätön monisäikeinen teollinen perusta.

Tässä kotimaisessa kehitysarviossa on esitetty varsin myönteistä kehitystä noudattava kuvaus. Se ei myöskään näyttänyt olevan vapaa kokonaistaloudellisista kehityshäiriöistä. Lisäksi sen toteutumisen edellytykset ovat vielä käytännössä koetelemattomia. Kehityskuvaa onkin täydennettävä niillä pulmatekijöillä, jotka jo nyt ovat nähtävissä.

Kehityksen pulmat ja mahdollisuudet

Taloudellinen kehitys ei ole ollut häiriöistä vapaata ennen. Se ei ole sitä nyt eikä myöskään tulevaisuudessa. Pitkällä aikavälillä kehityksen pulmat eivät ole samassa määrin puhtaasti taloudellisia kuin lyhyemmällä aikavälillä. Pitkän aikavälin pulmille on ominaista niiden monisäikeisyys.

Kasvuhakuinen taloudellinen kehitys ei tulevaisuudessa enää ole luonnostaan lankeava välttämättömyys, jollaiseen viime vuosikymmenien aikana totuimme. Pulmat voidaan jakaa taloudellista kasvua tukeviin ja jarruttaviin tekijöihin. Ongelmaryhmiä on luonnollisesti enemmän. Seuraavien seikkojen selvittäminen helpottaisi elinkeinoelämäämme suoriutumaan pitkän aikavälin suunnittelutehtävästään aikaisempaa paremmin.

Kasvun edellytyksien selvittämiseen kuuluu työvoiman ja sen muutosten kartoittaminen toimialoittain sekä ammateittain. Kiinteän pääoman ja sen muutosten vaikutus on olennainen tuo-

tantotavan kehitystä arvioitaessa. Teknologian ja tietotaidon kehitys on elinkeinoelämän sopeutumisen, tuotantomenetelmien muutosten sekä uusien tuotteiden kehittelyn kannalta ratkaisevaa myös tulevaisuudessa. Maatalouden, julkisen talouden ja palveluelinkeinojen osa tulevaisuudessa on kasvutapah-tuman kannalta kriittinen. Teollisuus on tärkeä kasvun ponnin. Erikseen tulisi tarkastella Suomen kansantalouden kilpailuky-vyn kehitystä eli miten taloutemme sopeutuu maailmantalouden kehitystä kuvaaviin arvioihin. Suhtautuminen työhön ja työ-ajan muutokset vaikuttavat tulevaisuudessa siihen mitä tapah-tuu työelämän suhteissa. Luettelonomaisesti esitettynä seikat tuntuvat irrallisilta, mutta niitä tulisi tarkastella monien yhteiskunnan kehitystä muovaavien tekijöiden odotettavissa olevasta kehityksestä käsin.

Nämä muut tekijät muovaavat taloudellista ympäristöä. Toi-saalta myös taloudelliset tekijät vaikuttavat niihin. Pitkän aikavälin ongelmien luonteeseen kuuluu monien erilaisten te-kijöiden samanaikainen riippuvuus toisistaan. Tällainen kaaos on hallittavissa yksinkertaistuksin. Seuraavassa on rajoitutu eräisiin yhteiskunnan keskeisiin kehityspiirteisiin. Tällä hetkellä voidaan poimia seuraavat tulevaisuuden kehitykselle luontevat näkökulmat: päätöksenteko- ja ohjantajärjestelmien kehitys; ympäristö- ja saasteongelmat; energia, voimavarat ja raaka-aineet; markkinatalouden toimintamahdollisuudet sekä talouskasvu. Näiden seikkojen nojalla pyritään selvittämään aikaisemmin lueteltujen kymmenen ongelmaryhmän kehitystä tule-

vaisuudessa. Niin saatu tulevaisuuden kasvumahdollisuuksia koskeva tieto merkitsee kansantalouden kehitysnäkymien varauksia ja mahdollisuuksia. Tätä tietoa on vaikea saattaa yksikäsitteiseen numeeriseen muotoon. Olen hahmottanut esityksessäni tulevaisuuden tutkimuksen kannalta keskeisiä taloudellisia seikkoja. Toivon niiden herättävän lukijan tajuamaan tulevaisuuden uhkana ja haasteena, jota voimme muovata niillä päätöksillä, joita nyt teemme.

Sisältö

Johdanto	1
Kansainvälinen kehitys	3
Kotimainen kehitys	6
Kehityksen pulmat ja mahdollisuudet ...	10

Liitteenä esitetyt kalvot

LÄHTÖKOHDAT

MAAILMA ON DYNAAMINEN. Perusrakenteet muuttuvat jatkuvasti
ja uusia rakenteita syntyy.

YHTEISKUNNALLISEN MUUTOKSEN JA TALOUDELLISEN TAPAHTUMISEN
PERUSRAKENTEET VOIDAAN TUNNISTAA.

YHTEISKUNNAN JA TALOUSELÄMÄN MUUTOKSEN SUUNTA JA NOPEUTTA
VOIDAAN AINAKIN PERIAATTEESSA SÄÄDELLÄ.

IHMISILLÄ JA IHMISELLÄ ON NYT JA TULEVAISUUDESSA MAHDOLLI-
SUUS AINAKIN TIETYISSÄ RAJOISSA VALITA HALUAMANSA TULE-
VAISUUS.

TULEVAISUUTTA VOIDAAN MUUTTA PÄÄTÖKSILLÄ NYT.

JOKA VARMASTI TIETÄÄ - EI VARMASTI TIEDÄ

INTERFUTURES

optimistinen vaihtoehto runsaat 4 %/V aikavälinä 1975 - 2000
pessimistinen vaihtoehto 3 %/v

suomalaisen kansantalouden kehitys aikavälinä 1975-2000

	%/v
BKT	3.5
tuonti	3.5 - 5
vienti	5
investoinnit	2.5 - 3
kulutusmenot	1.5 - 2

tehostissa ali 4

SISÄLMYS

TYÖVOIMA

KIINTEÄ PÄÄOMA

TIETOTALITO JA TEKNOLOGIA

MAATALOUS

JULKINEN TALOUS

PALVELUELINKEINOT

TEOLLISUUS

TYÖELÄMÄN SUHTEET

MAAILMANTALouden KEHITYS

KILPAILUKYKY

TELESKOOPIT

TALOUDEN JA TALOUSPOLITTIKAN OHJANTA

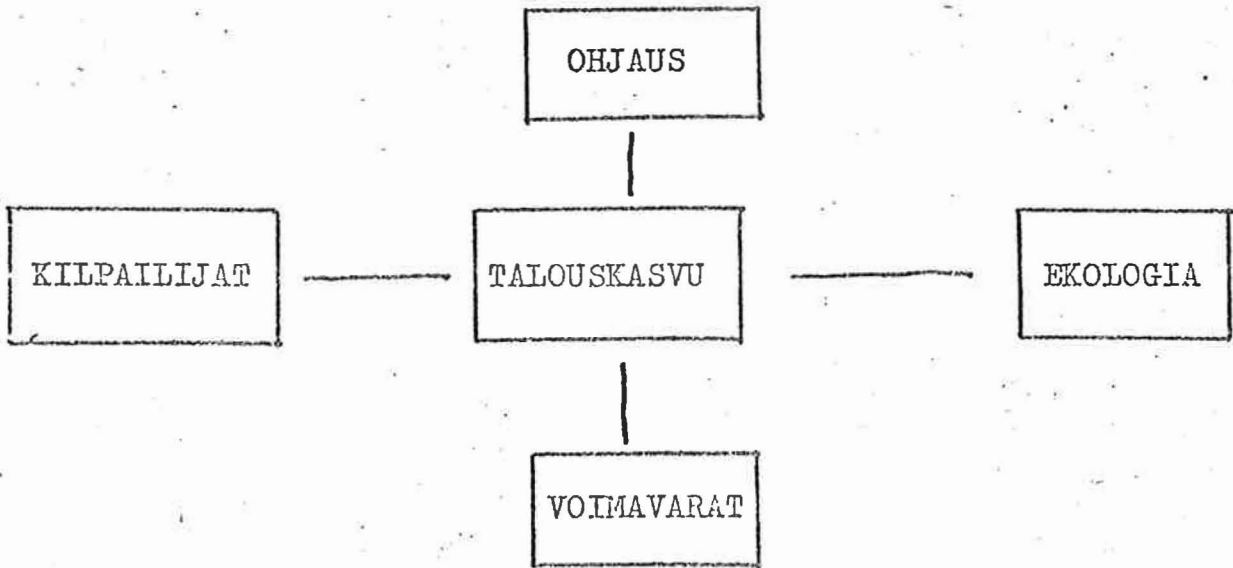
YMPÄRISTÖ

VOIMAVARAT JA RAAKA-AINEET

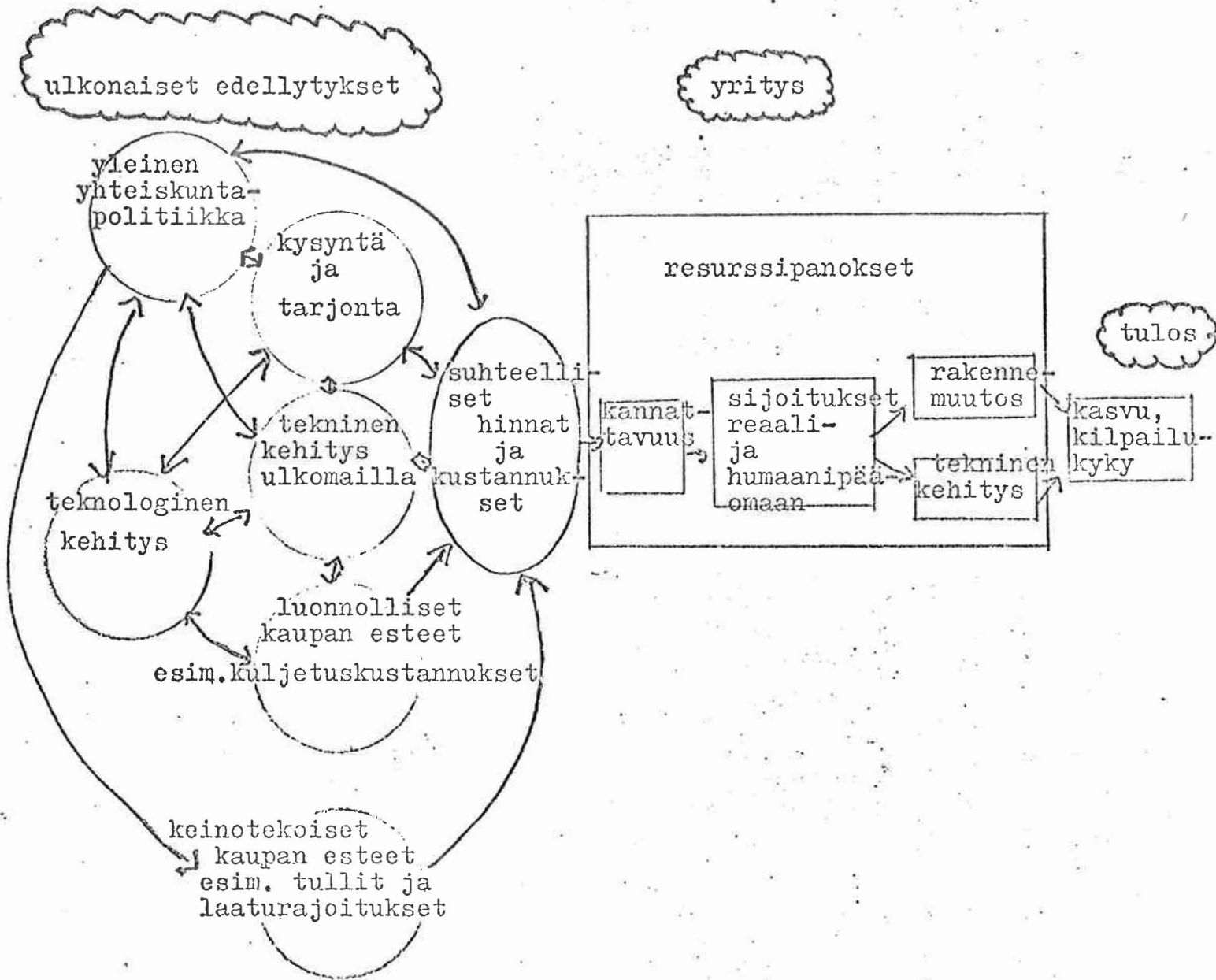
MARKKINATALOUDEN KEHITYS

TALOUSKASVU

AVONAINEN
KANSANTALOUS

TALOUSKASVU JA KILPAILUKYKY

Lähde: Teknik och industristruktur - 70-talets ekonomiska kris i historisk belysning, Bo Carlsson et al. 1979 (IUI, IVA), Stockholm